

Цуркан-Сайфуліна Ю.В.,
доктор юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

УДК 340.12

ВЛАДА ПРАВА ЯК ФАКТОР ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ПРАВОРОЗУМІННІ

Постановка проблеми. Соціальні аспекти права завжди перебували в центрі уваги філософії права, особливо з XVIII ст. Однак найбільш значущою проблемою при цьому завжди залишалося ставлення до соціального виміру буття права. Якщо природно-правові доктрини часто недооцінювали значення соціальних умов, у яких розвивається правова ідея, а юридичний позитивізм спробував представити ці соціальні умови як аспект детермінації змісту права, то соціологічний підхід у праворозумінні, який набув розквіту на межі XIX – XX ст. завдяки працям Е. Дюркгейма та М. Вебера, кардинально змінив сприйняття соціального елемента правової реальності.

Метою статті є аналіз сутності та особливостей формування влади права як фактора ефективності в соціологічному праворозумінні.

Виклад основного матеріалу. Із суто методологічної позиції соціологічне праворозуміння є досить складним для осмислення феноменом, оскільки в ньому відбувається відмова від багатьох звичних для юснатуралізму та позитивізму схем (здебільшого схожих). Наприклад, право перестає розглядатись як дещо відділене від соціальної реальності, як окрема сфера соціального життя, самостійна система правил, що формуються й розвиваються за власною логікою. Навпаки, право – це частина соціуму, один із його інститутів, а жоден інститут не може існувати ізольовано. У цьому сенсі соціологізм «втрутився» в двобій природно-правових і позитивістських доктрин із власною оригінальною методологічною програмою, у якій було дещо спільне і для юридичного позитивізму (визнання права елементом соціальної реальності, постулат соціальної детермінованості змісту права – тому позитивізм та соціологізм часто не розрізняють), і для юснатуралізму (визнання існування деякого надзаконного й позаофіційного права, наповненого власним змістом). Однак варто звернути увагу на ті особливості соціологічного праворозуміння, які є цікавими з позиції аналізу владних засад права.

Як уже зазначалося, коли йдеться про конструювання поняття права в позитивізмі чи юснатуралізмі, використовуються чіткі, недвозначні та об'єктивні критерії відмежування права від не-права (тобто того, що правом не є). Так, для позитивізму це набір формальних характеристик правових норм: якщо норма має загальну дію, її дію підкріплено санкцією або принаймні передбачено існування такої

санкції, і цю норму видано належним суб'єктом у межах належної процедури; відповідно, така норма є правовою безвідносно до її змісту та приписуваної нею поведінки. Юснатуралізм відмовляється від формального критерію відмежування права від не-права та встановлює змістовні критерії, де правом вважається все те, що виражає цінності свободи, рівності й справедливості, сходять до загальних раціональних підстав людської діяльності та мотивів збереження цілісності соціуму й фундаментальних підвалин його функціонування.

Для соціологічного праворозуміння жоден із підходів не характерний, адже методологічна модель розгляду права як протиставленого (хай навіть суто дедуктивно) чомусь іншому – не-праву – при цьому не використовується. Тому практично будь-яка течія соціологічної юриспруденції загалом відмовляється від підходу формальної та змістовної ідентифікації права на користь його інституційної ідентифікації. Це зумовлює необхідність пошуку динамічних критеріїв розуміння права як соціального інституту.

Саме тому в сучасній філософії права значного розвитку набув соціологізм як спосіб вивчення права виключно в соціальному контексті. Соціологізм розглядає право не як статичний набір норм, а як процес, як соціальну дію людей, пояснює реалізацію права в процесі тлумачення, застосування та створення соціальних норм, підкріплених юридичною силою дії, забезпеченої правовою санкцією політично організованого суспільства. Тобто соціальні норми не функціонують автоматично, їх дієвість залежить від їх використання та інтерпретації людьми.

Соціологізм в основі праворозуміння зміщує акцент з абстрактних ідеалів і нормативно-правових текстів у площину конкретного, динамічного функціонування права, його дії в реальному житті, насамперед у правовідносинах та юридичних рішеннях, без чого ідеали і юридичні тексти перетворюються на декларації та перестають бути правом [16, с. 40]. За соціологічним підходом ефективність реалізації норм права безпосередньо залежить від того, наскільки відповідає правова норма уявленням людей про те, якою повинна бути ця норма (у зарубіжній літературі це називається «правовим очікуванням») [21, с. 37].

Нагадаємо, що спочатку соціологічні дослідження правових явищ базувались переважно на позитивістському підґрунті праворозуміння. Однак соціологічні теорії права можуть вибудовуватись не лише

в межах соціологічного позитивізму, а й на основі інших методологічних принципів, властивих іншим типам праворозуміння. Тому з'являються різні відгалуження соціологічної концепції: «широкий підхід», правовий реалізм, біхевіоризм тощо. Соціологічна школа права складається зі значної кількості правових концепцій, до яких належать концепція солідаризму (Л. Дюгі), концепція інституціоналізму (М. Оріу), концепція прагматизму (О. Голмс), концепція «живого права» (Є. Ерліх), концепція реалізму (К. Ллевеллін, Д. Френк) та концепція інструменталізму (Р. Паунд). Концепції соціологічної школи права об'єднуються в напрям правового функціоналізму, що зумовлюється єдністю переконання прихильників цих концепцій у тому, що юридична наука повинна перенести центр ваги своїх досліджень із юридично закріплених норм на соціально-правову дійсність, тобто на функціонування права в суспільстві.

Функціональне бачення правової реальності неодмінно впливає також на те, як осмислюються владні підвалини права. Слушною є думка, що відмова від формальних і змістових характеристик права приводить до того, що поняття права стає рухомим і залежним, насамперед від правосвідомості окремих соціальних груп. Із цього постає, що правом є та система правил поведінки, яка в розумінні тієї чи іншої соціальної групи характеризується найбільш значущим примусовим потенціалом та слугує найефективнішим інструментом розв'язання конфліктів [8]. Це дає змогу представникам соціологічного праворозуміння пояснити, чому навіть у межах одного й того ж суспільства правом можуть називатись різні нормативно-регулятивні системи (наприклад, «злочинне право», церковне право, злочинні «поняття» тощо). Для представників окремих соціальних груп ці правила поведінки можуть бути більш значущими й ефективними для розв'язання повсякденних проблем та для досягнення відповідних цілей, ніж офіційне право.

Сучасна держава визнає тільки позитивне право як реально діюче право, однак у реальному житті нормативне право зазнає дії факторів, що впливають на правотворчість, правозастосування та правореалізацію. Вітчизняна юридична наука традиційно розглядає державу як ексклюзивного нормотворця (*law-maker*): правовими визнаються лише ті норми, які якщо не створені державою, то принаймні нею санкціоновані. До того ж навчальні курси з теорії права здебільшого починаються з поняття держави, і лише потім за її «спиною» з'являється право, однак так і не може вийти з тіні, яку держава на нього по-стійно кидає [18, с. 14].

Прибічники концепції недержавного права виклад своїх поглядів дуже часто починають із того, що «сьогодні ми живемо у світі юридичного плюралізму, <...> де одна дія або один суб'єкт може ставати предметом потенційного регулювання різноманітних юридичних або квазіюридичних порядків – державного, субдержавного, транснаціонального, наднаціонального або недержавного»

[20, с. 10]. Недержавне право (або, як його ще називають, «приватно вироблене» чи неофіційне право) за такого підходу являє собою набір норм і принципів, сформованих та підтримуваних у своїй реалізації недержавними акторами.

Ідея недержавного права сягає корінням праць Є. Ерліха, який одним із перших порушив питання правового плюралізму не з позицій компаративістського аналізу й простої констатації несхожості правових культур і традицій, а з позицій співіснування різних видів права в межах одного суспільства. Досліджуючи право як три великі правопорядки, що існують паралельно (право держави, тобто офіційне право, соціальне право – «живе право», і право юристів – інтерпретації й доктрини), Є. Ерліх констатує, що право є продуктом соціального конструювання, а не раціональної та цілеспрямованої діяльності людей. При цьому державне право характеризується наявністю легального примусу. Правовий примус він визначав як вид психологічного примусу, викликаний загрозою покарання або примусового виконання. Він стверджував, що людина підкорюється праву не тому, що існує встановлена державою санкція, а тому, що таке підкорення відбувається в межах усталених соціальних зв'язків.

При цьому потенція офіційного права на примус не є безмежною, оскільки вона компенсується соціальним правом, яке є «живим» у тому сенсі, що формується внаслідок існування різноманітних соціальних союзів. Це приводить Є. Ерліха до вже згадуваної вище ідеї про те, що між правом та іншими соціальними нормами з погляду соціологічного праворозуміння неможливо провести жодної формальної й змістової демаркації. Він пише: «Існує, безперечно, відмінність між правовою нормою та неправовими суспільними нормами. Проте за сучасного стану науки відкидати цю відмінність так само складно, як і довести» [19, с. 312]. «Містком» між офіційним державним правом і «живим» правом є право юристів, мета якого полягає у формуванні інтерпретацій щодо розвитку права та його пристосування до нових умов соціальної реальності.

На думку О. Уварової, ідея правового плюралізму загалом і недержавного права зокрема тісно пов'язана з уявленнями про саморегуляцію: «Вона наближує нас до тієї ідеальної моделі демократичної організації суспільства, коли більшість враховує інтереси меншості. Більшість, яка на певному етапі розвитку суспільства наділена політичною владою, залишає певні, важливі для меншості, питання для саморегулювання. При цьому вона надає гарантії державного захисту правил і моделей поведінки, які формуються та вводяться в дію недержавними акторами. Механізм саморегулювання іноді також використовується як спроба попередити конфлікт шляхом запровадження нового суспільного договору між державою та громадянами або між різними групами громадян» [18, с. 24].

Цікаво, що соціологічне праворозуміння з його апеляцією до правового плюралізму суттєво змінює ракурс розгляду владних підвалів права. Може

скластись враження, що соціологізм принаймні частково виводить право за межі сфери владного впливу шляхом його поділу на офіційне та неофіційне, державне й «живе». Логічним видається висновок, що лише перший тип права – право офіційне – має стійкий і постійний зв'язок із владою. Однак такий умовивід хибний і пов'язаний із підміною понять «влада» та «державна влада». Навпаки, звертаючись до ідей саморегуляції, про які пише О. Уварова, соціологічне праворозуміння розширює спектр відносин права й влади, оскільки до його забезпечення та легітимного застосування долучаються також ті типи влади, які зазвичай є виведеними за межі юридичного дискурсу, зокрема, влада громадянського суспільства як особливого інституційного середовища. Це особливо помітно в межах релігійних правових систем, у яких, як показують останні дослідження [4; 13], яскраво проявляється ідея недержавного забезпечення ефективності права за допомогою інститутів сім'ї та релігійних громад, які можуть вистояти всупереч прагненням держави встановити монополію на формування й застосування права.

Отже, у межах соціологічного праворозуміння право виявляється плюралістичним відразу в декількох контекстах: як нормативна система регуляції поведінки людей, що виникає шляхом формування окремих «сцен» (або «полів» – у термінології П. Бурдьє) соціальної активності й появи більш-менш автономних просторів правових практик та як соціальний інститут, що має декілька вимірів і прошарків свого владного забезпечення.

Для сучасного соціологічного праворозуміння характерне активне залучення методології загальної соціології, у зв'язку із чим популярними стають дослідження у сфері юридичної синергетики [11], застосування теорії аутопоезису соціальних систем Н. Лумана [2; 12; 15; 17], соціальної структурації Е. Гідденса як аспекту проблеми фрагментації права [6], ідей полів і практик як підстав утворення формальних і неформальних правових інститутів та їх наповнення нормами й цінностями [5; 9] тощо. Незважаючи на відмінності, ці теорії так чи інакше апелюють до ідеї соціальної детермінованості права як фундаментального аспекту його буття. І претензії юридичного позитивізму на відділення юридичної сфери за допомогою констатації певної особливої логіки правової реальності, визначеної специфікою правової нормативності, здебільшого відкидаються на підставі аргументу, що існування специфіки правового простору є наслідком інституціоналізації соціальних ролей (юрист, суддя, адвокат, підсудний тощо) і відповідних їм соціальних практик. Тобто самостійність права – не більше ніж конвенційна умовність, лінгвістична гра.

Однак юридизація соціологічної методології неодмінно приводить до фокусування відповідних ідей і концепцій на проблемах розвитку й інституціоналізації саме права. Власне, такий підхід пропонував і Н. Луман, який зовсім не відкидав можливість існування специфічних рис у різних соціальних системах, хоча й пов'язував ці відмінності більше з нерівномір-

ністю комунікативних практик у різних сферах суспільного життя та рівнем початкової самостійності цих практик, ніж із наявністю певної специфічної логіки, як твердять представники юридичного позитивізму (і деякі юснатуралісти класичного періоду, наприклад Г. Гроцій). З методологічних позицій трактування соціальної системи Н. Лумана полягає в розрізненні форми системи та середовища, у якому вона існує. Однак це не означає, що простого виявлення структури соціальної системи за допомогою логічного аналізу буде достатньо для того, щоб віднайти функціональні зв'язки тих порядків, які в ній діють. Н. Луман пропонує спочатку виявити особливості соціальної системи, а далі, перебуваючи вже на структурному рівні, продемонструвати специфіку кожної окремої соціальної системи.

З огляду на це методологічна програма аналізу соціальної системи, за Н. Луманом, складається з трьох етапів, які водночас є рівнями аналізу суспільства:

- 1) загальна теорія систем, а в ній – загальна теорія аутопоезійних систем;
- 2) теорія соціальних систем;
- 3) теорія системи суспільства як особливого роду соціальних систем (де відбувається аналіз різних систем – правової, економічної та політичної) [14, с. 31–33].

Така програма дослідження соціуму є корисною для розуміння інституційних зв'язків права та влади, адже три «поверхи» осмислення суспільства, виділені Н. Луманом, є трьома рівнями не існування цього суспільства, а саме його аналізу. Зв'язок і єдність цих рівнів передбачають цілісність та зв'язність кожної окремої теорії соціальної системи (у тому числі теорії правової системи чи теорії політичної системи, для яких точками перетину стають саме питання владної зумовленості). Інакше кажучи, Н. Луман концептуально дотримується ідеї Г. Гегеля, що побудова цілісної системи знань можлива лише тоді, коли вся ця система будується в межах однієї й тієї ж методологічної парадигми, базуючись на одних і тих же принципах пізнання та формування гіпотез.

Повертаючись до проблеми владної зумовленості права в призмі соціологічного праворозуміння, варто підкреслити важливість такого багаторівневого аналізу, запропонованого Н. Луманом. Це актуальний принцип правопізнання, оскільки в юридичному позитивізмі та юснатуралізмі проблематика зв'язку права й влади розглядається під принципово іншим кутом зору, коли право є чимось основним, центральним об'єктом уваги дослідника, а влада перебуває на периферії, є «одним із» факторів становлення правової реальності. У соціологізмі все інакше, оскільки правова система як інституційний прояв правової раціональності та політична система як інституційний прояв владної раціональності розглядаються як цілком рівнозначні складники соціальної реальності та предмети осмислення. Жодною мірою правова система не ставиться в залежність від політичної системи, і навпаки. Відносини між ними

розглядаються під зовсім іншим кутом зору, а саме в розрізі їх інституційної та нормативної взаємодії.

Варто зазначити, що право й влада з позицій соціологічного підходу розмежовуються лише тоді, коли здійснюється їх статичний аналіз, тобто коли відбувається виділення їхніх структурних і функціональних елементів. У динаміці ж їх розмежування практично унеможлиблюється, як показав Є. Ерліх. І справді, як зазначає Д. Істон, «тільки в статистиці правова та політична системи можуть бути відмежовані одна від одної. Водночас у динаміці нормативний складник правової системи та інституційний складник політичної системи являють собою єдине ціле. При цьому ці дві підсистеми соціальної системи можуть зберегти життєдіяльність лише за умови, коли принаймні одна з них є функціонально ефективною» [10, с. 632].

Показовою є позиція Г. Алмонда та С. Верби, які схильні пов'язувати правову й політичну систему також на функціональному рівні. Вони виділяють функції політичної системи «на вході» та «на виході». «На вході» політична система виконує такі функції: 1) політична соціалізація; 2) політичне регулювання; 3) організація й вираження інтересів; 4) агрегування інтересів (тобто їх реалізація); 5) політична комунікація; 6) інші типи взаємодій, що впливають на політичну систему. «На виході» політична система має інші функції, пов'язані з: 1) нормотворчістю; 2) застосуванням права та процедур, введенням у дію законів; 3) контролем за дотриманням права; 4) тлумаченням законів і превенцією актів, пов'язаних із їх порушенням [1, с. 127–128].

Очевидно, що всі функції політичної системи, виконувані нею «на виході», безпосередньо пов'язані з правовою сферою, що наводить на думку про потужний вплив політичної системи на організацію правової реальності. Натомість функції політичної системи «на вході» мало пов'язані з правовою системою та стосуються здебільшого соціальних інститутів і процесів нижчого рівня. Як уявляється, така ситуація зумовлена тим, що політична й соціальна теорії в їх субсидіарному застосуванні до аналізу права на рівні соціології права та соціологічного праворозуміння сприяють так званому реалістичному чи прагматичному баченню правової сфери. Такий підхід створює передумови для скепсису щодо можливості побудови правової системи як заснованої винятково на принципах юридичної раціональності й телеологічного бачення права в дусі доктрин верховенства права.

Основою цього скепсису є доктрина політичного реалізму, у якій право розглядається винятково в інструментальному ключі як продовження політики та варіант легітимації тих чи інших проявів політичної, економічної та іншої доцільності. Справді, якщо розглядати питання про право під таким кутом зору, то про жодне верховенство права не може бути й мови. Політичний реалізм, як пише Т. Нарден (відомий теоретик міжнародного права, у якому ця доктрина стала найбільш впливовою), унеможливує верховенство права з двох причин. Перша – це те, що вер-

ховенство права розглядається як таке, що не може бути досягнуте, тому що інституції, які створюють і застосовують право, є занадто підпорядкованими вимогам політичної доцільності, а їх формування та суб'єктне наповнення здебільшого відбувається не на основі прозорих і чесних процедур, а в результаті кулуарних домовленостей, у межах яких процедура відіграє роль «легітиматора». Особливо складною ця проблема є на рівні міжнародно-правової системи, де за відсутності централізованої правотворчості, яка б могла знизити можливість впливу на міжнародне право сильних держав, міжнародне право стає занадто невизначеним, а отже, часто неефективним. За таких умов верховенство права є неможливим. Друга причина є більшою мірою концептуальною, оскільки політичний реалізм наполягає на тому, що верховенство права неможливе загалом, оскільки воно є ідеологічною ілюзією, ширмою, що використовується для виправдання тих чи інших дій політичних акторів [31, с. 391].

Однак не лише політичний реалізм ставить саму можливість існування верховенства права під сумнів. Схожа ситуація виникає в постмодерністських інтерпретаціях права, коли робиться акцент на його принциповій невизначеності, а тому й постійному самовідтворенні в ньому дискурсів (у цьому ключі пише, наприклад, про міжнародне право М. Коскен-ньємі в епілозі до своєї відомої книги «Від апології до утопії» [24, с. 590–591]). Якщо нормативна невизначеність права постійно зумовлює пошук сенсів навіть щодо базових категорій і проблем правопорядку (наприклад, прав людини, правосуддя, *good governance* тощо), то це створює ситуацію повного релятивізму, у якому немає місця верховенству права. У цьому сенсі право є занадто дискурсивним, щоб забезпечити певну сталість правової системи. Хоча багато неоднозначних понять і норм містяться в будь-якому праві та різноголосицю між ними можна подолати досить ефективними способами, зокрема за допомогою правозастосовної практики, яка, як правило, є централізованою й ієрархічною, це не знімає самої суті проблеми [7]. Тому М. Коскен-ньємі розглядає проблему верховенства права в контексті питань політичних підвалин права, підкреслюючи неможливість зведення верховенства права винятково до простору «суто юридичного» дискурсу [24, с. 1].

Не менш важливими за реалістські є прагматистські інтерпретації зв'язку права й влади, особливо в аспекті правового теоретизування в стилі, властивому цьому напряму правової філософії. Вітчизняний дослідник проблем правового прагматизму Є. Атрашкевич наводить низку поглядів, які характеризують антиметафізичний характер цієї соціолого-правової доктрини [3]. Так, Д. Фарбер пропонує вважати, що правовий прагматизм розв'язує правові проблеми за допомогою будь-яких наявних засобів (зокрема, прецеденту, традиції, юридичних текстів, соціальної політики), відмовляючись при цьому від будь-яких спроб забезпечити теоретичні підстави для конституційного права [22, с. 1332]. К. Ханціс стверджує, що прагматизм – це насамперед усвідом-

лення того, що будь-що цілковито залежить від нашої позиції, тому наше розуміння позиції інших часто є нічим іншим, як спробою реконструкції позиції, з якої ці інші сприймають речі та події [25, с. 595]. Натомість Д. Паттерсон вважає, що прагматизм – це реалістичне визнання того, що метатеоретичні пошуки істини не можуть бути обґрунтовані з філософських позицій [28, с. 996]. С. Сміт пише, що це вихолощене теоретизування не про те, чого адвокати й судді не знають, хоча мали б знати, а про речі, у які вони вже готові вірити, однак не здатні застосувати на практиці [30, с. 411]. Р. Познер вказує, що це конкретний, ідеографічний погляд на проблеми без ілюзій загального теоретизування, з усвідомленням обмеженості пізнавальних можливостей людини, труднощів спілкування між культурами, недосяжності «істини» [29, с. 465]. С. Фіш дотримується позиції, згідно з якою юридична практика не базується на певному комплексі непорушних принципів або ж на тому чи іншому непохибному чи імперсональному методі [23, с. 1464]. Р. Уорнер називає прагматизм суто американським філософським напрямом, започаткованим Ч. Пірсом і В. Джеймсом, розвинутим Д. Дьюї та нещодавно гальванізованим Р. Рорті, що ґрунтується насамперед на застосуванні принципу релятивізму щодо категорій істини й справедливості [32, с. 537]. Д. Лубан вважає його еkleктичним протестом проти есенціалістського або концептуалістського формалізму, спрямованим на досягнення реального результату в реальному історичному контексті без надмірного теоретизування чи абстрагування [27, с. 44]. Р. Познер акцентує увагу на схильності прагматистів будувати свої діяльнісні стратегії на фактах і наслідках на противагу концептуалізації, узагальненню, авторитетам або пласким гаслам, що відображають ту чи іншу моральну, правову й політичну теорію, коли пропонуються для прийняття рішення у правовому процесі [29, с. 3]. М. Ліф наголошує на генетичних зв'язках прагматистів із традицією філософського скептицизму, що сягає корінням аж давньогрецької софістики [26, с. 73].

Прагматики розглядають співвідношення права й влади з позицій впливу владних рішень на ухвалені правові рішення та на те, як конструюється юридичний дискурс за тих чи інших умов. Фактично за такого підходу праву часто відводиться допоміжна, а іноді навіть суто декоративна роль – слугувати інструментом виправдання політичних рішень, своєрідним фільтром, за допомогою якого можна надати політичним і загалом владним актам вигляду правового аргументу.

Водночас, на нашу думку, соціологічна інтерпретація права не є вичерпною, а лише торкається певних аспектів складного й багатогранного явища, яким є право. Однак цінність такого підходу полягає в тому, що представники соціологічної концепції зазначають, що, крім нормативної форми публічного права, у будь-якому суспільстві існують також інші його форми (правовідносини, правова свідомість, правові засади тощо). Соціологічний підхід до права намагається торкнутись питання причин

ефективності права, ролі права в суспільстві, впливу його на правосвідомість. При цьому, зробивши основний акцент на важливості вивчення права в русі, прихильники соціологічного праворозуміння не заперечують також необхідність вивчення норм права (законодавства).

Висновки. Ідеї соціологічного типу праворозуміння дають змогу дійти висновку про те, що цей напрям правової думки максимально наближає право та його розуміння до реалій суспільних відносин (аж до їх ототожнення). Саме тому закон – це лише проект права, а саме право твориться професійною діяльністю суб'єктів правозастосування. У цьому постулаті є зерно раціональності, адже наївно було б вважати, що держава, здійснюючи правотворчу діяльність, здатна передбачити все те різноманіття розвитку права, яке йому належить пройти. Водночас правозастосувач не повинен брати на себе виконання не властивих йому функцій, зокрема й у правотворчій діяльності, оскільки в цьому закладено значний діапазон можливостей, пов'язаних зі свавіллям, порушенням прав і свобод людини та громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алмонд Г. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах / Г. Алмонд, С. Верба. – М.: Мысль, 2014. – 500 с.
2. Арабаджи Н. Соціетальність та аутопойезис правового порядку: методологічні аспекти / Н. Арабаджи // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 65. – С. 211–218.
3. Атрашкевич Є. Правовий прагматизм у англо-американській філософсько-правовій думці: проблеми взаємодії з юридичною практикою / Є. Атрашкевич // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія «Право та державне управління». – 2013. – № 4. – С. 118–121.
4. Бехруз Х. Исламские традиции права / Х. Бехруз. – О.: Юридическая литература, 2006. – 296 с.
5. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики / П. Бурдые. – СПб.: Алетейя, 2005. – 576 с.
6. Гидденс Э. Устройство общества: очерк теории структуризации / Э. Гидденс. – 2-е изд. – М.: Академический проект, 2005. – 528 с.
7. Горобець К. Осмислюючи міжнародне верховенство права / К. Горобець // Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя професора В.В. Мицика / за ред. О. Задорожного, О. Поєдинок. – К.; О.: Фенікс, 2016. – С. 45–70.
8. Горобець К. Концепт права: спроба системної інтерпретації / К. Горобець // Філософія права і загальна теорія права. – 2015. – № 1–2. – С. 211–223.
9. Дремин В. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества / В. Дремин. – О.: Юридическая литература, 2009. – 616 с.
10. Истон Д. Категории системного анализа политики / Д. Истон // Антология политической мысли: в 2 т. – М.: Мысль, 1996–1997. – Т. 2. – 1997. – С. 630–642.
11. Кривцова І. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / І.С. Кривцова. – О., 2008. – 212 с.

12. Ладёр К.-Х. Теория аутопойезиса как подход, позволяющий лучше понять право постмодерна (от иерархии норм как гетерархии изменяющихся паттернов правовых отношений) / К.-Х. Ладёр // Известия высших учебных заведений. Серия «Правоведение». – 2007. – № 4. – С. 13–42.
13. Лук'янов Д. Релігійні правові системи в сучасному світі : [монографія] / Д. Лук'янов. – Х. : Право, 2015. – 352 с.
14. Луман Н. Введение в системную теорию / Н. Луман ; пер. с нем. К. Тимофеевой. – М. : Логос, 2007. – 360 с.
15. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман ; пер. с нем. И. Газиева ; под ред. Н. Головина. – СПб. : Наука, 2007. – 643 с.
16. Мозоль Н. Сучасні концепції праворозуміння: поняття, характеристика та особливості / Н. Мозоль // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 36–41.
17. Синяков Д. Концепция правового аутопойезиса. Теоретическое обоснование / Д. Синяков. – М. : Юнити-Дана, 2014. – 212 с.
18. Уварова О. Недержавне право: запрошення до дискусії / О. Уварова // Право і громадянське суспільство. – 2015. – № 1. – С. 14–32.
19. Эрлих О. Основоположение социологии права / О. Эрлих. – СПб. : Университетский издательский консорциум, 2011. – 704 с.
20. Berman P. Global Legal Pluralism. A Jurisprudence of Law beyond Borders / P. Berman. – Cambridge : Cambridge University Press, 2014. – 358 p.
21. Cotter R. The Rule of State Law Versus the Rule-of-Law State / R. Cotter // Annual Bank Conference on Development Economics. – 1996. – № 7. – P. 31–38.
22. Farber D. Legal Pragmatism and the Constitution / D. Farber // Minnesota Law Review. – 1988. – Vol. 72. – P. 1331–1347.
23. Fish S. Almost Pragmatism: Richard Posner's Jurisprudence / S. Fish // University of Chicago Law Review. – 1990. – Vol. 57. – P. 1447–1475.
24. Koskeniemi M. From Apology to Utopia: the Structure of International Legal Argument: Reissue with a New Epilogue / M. Koskeniemi. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 683 p.
25. Hantzi C. Legal Innovation Within the Wider Intellectual Tradition: The Pragmatism of Oliver Wendell Holmes, Jr. / C. Hantzi // Northwestern University Law Review. – 1988. – Vol. 82. – P. 541–595.
26. Leaf M. Pragmatic Legal Norms / M. Leaf // Renascent Pragmatism: Studies in Law and Social Science / ed. by A. Morales. – Aldershot : Ashgate, 2003. – P. 72–89.
27. Luban D. What's Pragmatic About Legal Pragmatism? / D. Luban // Cardozo Law Review. – 1996. – Vol. 18. – P. 43–73.
28. Patterson D. Law's Pragmatism: Law as Practice and Narrative / D. Patterson // Virginia Law Review. – 1990. – Vol. 76. – P. 937–998.
29. Posner R. The Problems of Jurisprudence / R. Posner. – New York : Harvard University Press, 1993. – 485 p.
30. Smith S. The Pursuit of Pragmatism / S. Smith // Yale Law Journal. – 1990. – Vol. 100. – P. 409–449.
31. Nardin T. Theorising the International Rule of Law / T. Nardin // Review of International Studies. – 2008. – Vol. 34. – № 3. – P. 385–401.
32. Warner R. Why Pragmatism? The Puzzling Place of Pragmatism in Critical Theory / R. Warner // University of Illinois Law Review. – 1993. – Vol. 199. – № 3. – P. 535–563.

Цуркан-Сайфуліна Ю.В. ВЛАДА ПРАВА ЯК ФАКТОР ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ПРАВОРОЗУМІННІ

У статті розглядаються проблеми владної зумовленості права в призмі соціологічного праворозуміння. Соціологічний підхід до права намагається торкнутись питання причин ефективності права, ролі права в суспільстві, впливу його на правосвідомість. Соціологічна інтерпретація права не є вичерпною, а лише торкається певних аспектів такого складного й багатогранного явища, як право.

Ключові слова: право, правосвідомість, правова свідомість, правові засади.

Цуркан-Сайфуліна Ю.В. ВЛАСТЬ ПРАВА КАК ФАКТОР ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТИ В СОЦИОЛОГИЧЕСКОМ ПРАВОПОНИМАНИИ

В статье рассматриваются проблемы властной обусловленности права в призме социологического правопонимания. Социологический подход к праву пытается коснуться вопроса причин эффективности права, роли права в обществе, влияния его на правосознание. Социологическая интерпретация права не является исчерпывающей, а лишь касается определенных аспектов такого сложного и многогранного явления, как право.

Ключевые слова: право, правосознание, правовое сознание, правовые основы.

Tsurkan-Saifulina Yu.V. THE POWER OF LAW AS A FACTOR IN ITS EFFECTIVENESS IN SOCIOLOGICAL LEGAL THINKING

In this article are considered problems of power conditionality of the law in the prism of sociological law awareness. The value of this approach is that the representatives of the sociological concept indicate that in addition to the normative form of public law, in any society there are other forms of it. Pragmatists consider the relation of law and power from the point of view of the influence of power decisions on the adopted legal decisions and on how constructed legal discourse in those or other conditions. As a matter of fact, in this approach, the law is often given auxiliary, and sometimes even a purely decorative role – to serve as an instrument for justifying political decisions, a kind of filter through which political and, in general, power can be given the form of a legal argument.

The sociological interpretation of the law isn't exhaustive and only touches certain aspects of complex and multifaceted phenomenon which is the law. Having made a major emphasis on the importance of studying the law in motion, adherents of the sociological jurisprudence do not deny the need to study the rules of law (legislation).

The sociological approach to the law is trying to touch the questions of the reasons for the effectiveness of the law and also the role of law in society and its influence on legal awareness.

Key words: law, legal consciousness, law awareness, legal basis.